

Ristimäen muotikuningatar toi Suomeen uuden tyylin

■ **Kaarinan Ravattulassa eli 1100-luvulla nainen, joka kantoi tyylikästä villakan-kaasta ommeltua mekkoa ja sen päällä hienoa sinistä viittaa. Muodin suunnannäyttäjän asu on nyt ennallistettu uudeksi suomalaiseksi muinaispuvuksi.**

ARJA-LEENA PAAVOLA

Kun Turun keskustasta lähtee kulkemaan Aurajokea pitkin sisämaan suuntaan, noin neljän kilometrin päässä tulee vastaan metsäinen saareke, joka erottuu selvästi jokilaakson peltomaisemasta.

Täällä, Ravattulan Ristimäellä, tehtiin vuonna 2013 sensaatiomainen arkeologinen löytö. Paikalta tunnistettiin Suomen vanhimman tunnetun kirkkorakennuksen jäännökset. Kirkko ajoitettiin 1100-luvun lopun ja 1200-luvun alun vuosikymmeneihin.

Rakennusta ympäröivä kirkkomaa osoittautui satojen vainajien viimeiseksi leposijaksi. Radiohiilitutkimuksissa kävi ilmi, että heistä ensimmäiset oli haudattu kalmistoon jo sata vuotta ennen itse kirkon rakentamista.

Turun yliopiston arkeologit ovat tohorikoulutettava **Juha Ruohosen** johdolla tutkineet haudoista kuutisenkymmentä. Niistä yksi on ollut todellinen aarreaitta.

Kaivaukset olivat myöhäissyksyllä 2016 jo päättymässä, kun marraskuussa avattiin vielä yksi hauta, numero 41. Siellä lepäsi lauta-arkussa noin 160–165 senttimetrin pituinen nainen, käsivarret vyötärölle taivutettuina.

Vainaja oli peitetty tummansinisellä

villaviitalla, joka oli koristeltu kullavärisin koristein. Villaisen mekon suojaksi oli puettu esiliina, jonka kulmia ja reunoja koristivat erilaiset pronssikuviot.

Kaulan kohdalta löytyi kapeisiin nauhoihin pujotettuja spiraaleja, jotka ilmeisesti olivat peräisin pääkoristeesta.

Hautaan laskettaessa naisella oli luultavasti ollut jaloissaan nahkaiset kenkät, mutta niistä oli jäänyt todisteeksi vain maatunut jälki.

”Villakanakaasta tehtiin myöhemmin radiohiiliajoitus, josta selvisi, että nainen oli haudattu kirkon viereen noin vuonna 1200”, kertoo tekstiileihin erikoistunut arkeologi **Jaana Riikonen**.

Kun lähestyvä talvi painoi jo päälle, haudan löytökerrostuma nostettiin talteen viitenä suurena maapaakkuna. Ne pakastettiin ja taltioitiin myöhempiä laboratoriotutkimuksia varten.

Tekstiilien säilyminen tutkijoille mysteeri

Suomen happamassa maaperässä luut säilyvät heikosti. Happamuuden taustalla vaikuttavat sekä geologiset ja ilmastolliset tekijät. Maaperän orgaanisen aineksen tuhoutumista ovat voineet kiihdyttää myös teollisuuden päästöt, jotka lähtivät nousuun 1960-luvulla.

Arkeologeille Ravattulan hauta 41 oli hämmästyttävä löytö, niin paljon säilynyttä materiaalia sieltä paljastui. Tekstiilien perusteella on ollut mahdollista saada runsaasti tietoa myös vainajasta itsestään.

Parhaan ympäristön orgaanisille jäänteille muodostaa yleensä tammiarkku, mutta haudan 41 arkku ei ollut tehty tammesta.

”Voi olla, että otolliset olosuhteet oli saanut aikaan haudan kosteus. Mutta oikeastaan tekstiilien säilyminen juuri

tässä haudassa on meille mysteeri”, Riikonen myöntää.

Haudan kätkemästä materiaalista etenkin villa on kestänyt aikaa. Sen kannalta maaperän happamuus onkin itse asiassa suotuisa tekijä.

Kankaille ja niiden lisäksi turkiksille on hyväksi myös metallien läheisyys. Erityisesti kupari tappaa tehokkaasti mikrobeja ja estää niitä tuhoamasta orgaanista materiaalia. Parhaat arkeologiset tekstiililöydöt tehdäänkin yleensä sieltä, mistä löytyy myös koruja. Silloinkin kyse on tosin lähinnä pienistä riekaleista tai palasista.

Joka tapauksessa naisten historiallisesta vaatetuksesta tiedetään enemmän kuin miesten, koska juuri he ovat kantaneet yllään erilaisia metallisia koristeita.

Modernin tyylin lipunkantaja

Kenttätöiden päättymisen jälkeen arkeologien työ on jatkunut laboratorioissa. Haudan 41 sisältöä on tutkittu Turun museokeskuksen konservointilaboratoriossa.

Osa kaivauksissa nostetuista maapaakuista oli niin suuria, että ne eivät mahtuneet museon omaan röntgenlaitteeseen. Ne käytiin siksi kuvaamassa lääkärikeskus Mehiläisen Neo-sairaalassa, jossa käytettävissä oli kuvantamisen huipputekniikkaa.

”Röntgenhoitajien mielestä oli hauskaa vaihteeksi katsella kuvissa näkyneitä koruja”, Riikonen hymyilee.

”Sairaalassa otetut kuvat olivat todella laadukkaita, paljon parempia kuin meidän omilla laitteillamme olisi pystytty.”

Vainajan vaatetuksen tutkiminen on tuonut mukanaan yllätyksen toisensa jälkeen.

»»»

Kolme mallia Ravattulan muinaispuvusta. Rautakautisen viitan alle kätkeytyy keskiaikaa enteilevä uusi tyyli eli villakankaasta ommeltu yksiosainen mekko.

Haudassa 41 levänneen naisen asukokonaisuus edustaa rautakauden ja keskiajan välivaihetta, jonka pukeutuminen on tähän asti ollut tutkijoille tuntematonta aluetta.

Nyt puvun kantaja on paljastunut uuden modernin tyylin edelläkävijäksi, jonka asusta löytyi aivan ennen näkemättömiä piirteitä.

”Vaatteiden perusteella voi sanoa, että nainen oli hyvin muotitietoinen”, Riikonen naurahtaa.

Kyseessä oli siis myös vauras henkilö, jolla oli varaa etsiä ja hankkia uusia, erikoisia vaatekappaleita. Täysin uudenlaista pukusuuntausta edusti monesta kangaskaitaleesta ommeltu mekko.

”Rautakaudelle oli tyypillinen niin sanottu peplos-mekko eli suorakaiteen tai neliön mallinen kangaskappale, joka kiedottiin vartalon ympäri ja kiinnitettiin olkapäiltä soljilla.”

Myös vaatekappaleissa käytetyt tekstiilit olivat upeita. Parhaiten oli säilynyt kangas, jonka pieni kukonaskelmainen kuvio muodostuu kahden erivärisen tai -sävyisen loimi- ja kudelangon vuoroteltusta.

Sairaalan röntgenkuvista selvisi, että vainajan asuun kuului myös hopeinen hevosenkenkäsolkki.

”Vaatetuksen pronssispiraalit olivat rautakaudella itämerensuomalaisille ja balteille tyypillinen koriste, joita käytettiin muun muassa viitoissa, esiliinoissa ja päähineissä”, Riikonen kertoo.

Ristiaihein koristellusta viitasta huokuu hänen mukaansa vielä ristiretki-ajan henki.

Juha Ruuhonen

Ristimäen ikivanhan kirkonpaikan löytyminen oli vuonna 2013 arkeologinen sensaatio.

”Se kuitenkin yhdistyi uusiin, selvästi keskiajan muotia edustaviin elementteihin.

Komeuden kruunasivat punaiset sukut

Haudan 41 vainajan vaatetus on tutkittu hyvin huolellisesti monin tekniikoin. Tekstiileistä lähetettiin näytteet kromatografiseen värianalyysiin belgialaiseen tutkimuslaboratorioon.

Analyysissa belgialaistutkijat havaitsivat sinistä väriä ilmaisevaa indigotii-

nia eli intiansinistä. Se on todennäköisesti peräisin värimorsinko-nimisestä kasvista, jonka tieteellinen nimi on *Isatis tinctoria L.*

Morsinkopallot olivat arvokasta kauppatavaraa, jota tuotiin Suomeen Keski-Euroopasta. Taitoa ja tarkkuutta vaativa morsinkovärjäys oli siellä erikoistuneiden värjäreiden hallussa.

”Sinisen värin yhteydessä tavatut useat tuntemattomat keltaiset tekijät ovat mahdollisesti peräisin morsinkovärjäyksessä syntyneistä yhdisteistä”, Riikonen kertoo.

Todellinen ällistyksen aihe suomalaistutkijoille oli vainajan jalkopäästä tehty löytö. Naisen sääriä olivat verhonneet kankaiset sukut, joita pitivät paikoillaan polven alapuolelle solmitut kuviolliset villanauhat.

Rautakaudella jalat suojattiin yleensä säärisiteillä eli pitkillä, kapeilla kangaskaitaleilla. Ne kiedottiin säären ympärille nykyajan ideaalisiteen tavoin.

”Tällä vainajalla oli sen sijaan sukut, jotka oli tehty vanutetusta villakanakaasta. Kaiken lisäksi sukut olivat alun perin olleet väritään voimakkaan punaiset.”

Timo Virta

Arkeologit työssänsä. Kirkon kivijalka ja muinainen kalmisto unohtuivat, kun naapurikylään Nummelle rakennettiin uusi pyhättö. Tämä koitui suureksi onneksi tutkijoille, jotka pääsivät näin käsiksi koskemattomiin jäänteisiin.

Punan salaisuutena värimatar

Kun Jaana Riikosen käsittelemän hautapaakun tekstiilijäänteitä katsoo maal-

likon silmin, ne näyttävät tasaisen ruskeilta.

Vasta niiden lähempi tarkastelu mikroskoopilla paljastaa ei-ammattilaiselkekin uusia sävyjä ja yksityiskohtia. Nyt erottuvat myös sininen ja punainen.

Lankanäytteet tutkineessa belgialaisessa laboratoriossa todettiin, että sukakankaan värjäykseen käytetty punainen oli peräisin värimatarasta (*Rubia tinctorum* L.).

Euraasian keskivaiheilta kotoisin oleva värimatara on noin metrin korkeuteen kasvava rentovartinen ruoho. Kasvin juuresta talteen otetulla alitsariinilla saadaan aikaan useita erilaisia, vahvuudeltaan vaihtelevia punaisia sävyjä.

Värimataraa, joka tunnetaan myös kauppanimellä krappi, viljeltiin niin idässä kuin keskisessä Euroopassa. Viljeleminen oli hidasta, värin valmistaminen monimutkaista ja toimitusmatkat pitkät. Ei siis ihme, että lopputuote oli kallista ainetta.

Idästä tuotu krappi myytiin yleensä juuripaloina. Koska kasvia oli siellä kasvatettu jopa seitsemän vuotta, myös väriaineen laatu oli korkea.

Punainen oli kuitenkin pitkään suuri harvinaisuus.

Ristimäen naistenhaudoista on otettu ja tutkittu kymmeniä näytteitä, mutta haudan 41 vainajan punainen sukakangas ja punaiset sukkanauhat ovat osoittautuneet ainoiksi värimataralla värjättyiksi tekstiileiksi.

Värimataran viljely teollisiin tarkoituksiin jatkui sittemmin aina vuoteen 1868, jolloin saksalaiset kemistit **Carl Graebe** ja **Carl Lieberman** keksivät tavanan valmistaa alitsariinia synteettisesti. Luonnonväriaineet, muutkin kuin punainen, ovat viime aikoina ryhtyneet tekemään uutta tulemistaan.

Varhaista suomalaista värjäysosaamista

Haudan 41 vainajan punaiset sukat eivät olleet kokonaan tuontitavaraa. Väriaine oli toki hankittu ulkomailta, mutta erikoisosaamista edellyttänyt villan värjäminen oli tapahtunut täällä.

Keskieurooppalainen punavärjäysmenetelmä siis tunnettiin Varsinais-Suomessa jo viimeistään 1200-luvun alussa.

Sukat oli myös valmistettu Suomessa ja niiden kangas tehty suomalaisesta lampaanvillasta. Tämä selvisi, kun kuitututkimukseen erikoistunut arkeologi **Heini Kirjavainen** teki kankaan langasta kuituanalyysin.

Pohjoisen primitiivisten maatiaislampaiden villa koostui myöhäisrautakaudella ja vielä keskiajallakin hienosta alusvillasta ja karkeammasta päällysvillasta, jonka joukossa oli myös paksuja peitinkarvoja.

Vaikka villasta on erotettu pois karheimmat karvat joko käsin tai villakammoilla kampaamalla, niistä on

jäänyt kehrättävien kuitujen sekaan joitakin kappaleita, jotka näkyvät kuituanalyysissä.

Kirjavaisen tutkimuksen mukaan langat on kehrätty keskenään sekoitetuista karkeasta ja erittäin karkeasta villasta ja erilaisista villaeristä.

Näin syntynyt villa ei siis ollut tasa-laatuista, mutta siitä on silti osattu kehrätä laadukasta, kestävästä lankaa. Työn tekijät ovat selvästi hallinneet kuidunkäsittelyn ja kehruun taidon.

Nykyajan lähin vastine muinaiselle villalle on ahvenanmaanlampaan villa. Juuri siitä lähdettiin rakentamaan ennallistusta Ravattulan puvusta, jonka prototyyppi on juuri esitelty yleisölle.

Hiukset voivat kertoa syntyperästä

Näyttävän pukuennallistuksen ohessa huomiota ovat herättäneet varsinkin haudan 41 naisen sukat.

”Suomessa säilyneet sukkiensa jäänteet ovat poikkeukselliset koko Eurooppaan ajatellen. Vastaavaa löytöä ei ole tiedossa muualta”, Jaana Riikonen kertoo.

Kristillistyneessä maailmassa oli 1200-luvulla jo tapana, että vainajat haudattiin pelkkään kankaaseen käärittynä, ei enää parhaisiin vaatteisiin sa puettuina.

Haudan 41 nainenkaan ei ehkä haudataan päätyessään kantanut hienointa vaatekertaansa, vaan pukua, joka oli il-

▶ ▶ ▶

Arija-Leena Paavola

Juha Ruohonen

◀ Jaana Riikonen tutkijassa haudan 41 sukkiensa jäänteitä.

▲ Haudan tutkiminen vaatii tarkkuutta. Naisvainajan kaulalla olleen helminauhan helmiä poimitaan talteen pinseteillä.

Turun yliopisto

▲ Viitan alta paljastuvat koko ko-meudessaan Ravattulan muinaispu-vun mekot, joista on tehty kaksi eri versiota. Asun kruunaavat kirkkaan-punaiset sukat.

» » »

meisesti ollut käytössä jo pidempään. Tästä kertoo esimerkiksi se, että vil-lamekon helman kulunutta kohtaa oli vahvistettu parsimalla.

Ravattulan haudoista on tutkimuk-sissa löytynyt myös hiuksia, jopa nut-turakiekuroita. Niistä on yritetty sak-salaisessa laboratoriossa eristää dna:ta, mutta toistaiseksi se ei ole onnistunut. Menetelmät kuitenkin kehittyvät jatku-vasti, joten joidenkin vuosien kuluttua tavoitteeseen saatetaan hyvinkin päästä.

Sue Salmisen

Muinaispuvussa näkyy tekijöiden taito

Ravattulan muinaispuvun proto-tyyppi valmistui tekstiili- ja mui-naistekniikan artesaanin **Sue Sal-misen** johdolla. Puvun tekemiseen osallistui vapaaehtoistyönä useita käsityöalan ammattilaisia, harras-tajia ja muinaistekniikan opiskeli-joita.

Prototyypin mekko ja kaksi muu-ta pukua ovat pääasiassa tekstiilitut-kija **Helena Honka-Hallilan käsi-alaa**.

Ravattulan puku on järjestykses-sään kymmenes suomalainen mui-naispuku, joka erottuu muista eten-kin kahdessa kohdin.

Ensinnäkin sen peruselementti on yksimittainen villamekko, joh-on kuuluvat punaiset kangassukat. Näin puvussa heijastuvat keskiajan eurooppalaiset muotivaikutteet.

Toiseksi puvussa näkyy samanai-kaisesti myös lounaissuomalainen rautakauden perinne, jota edusta-vat esiliina ja viitta.

Asukokonaisuutta täydentävät pellavapaita, pääliina ja ohimoko-risteet.

Prototyypin on tehty kokonaan ahvenanmaanlampaan villasta, jonka kehräsi virolainen pienkehr-äämö. Kahdessa muussa puvussa on käytetty myös suomenlampaan villaa, joka kehrättiin langaksi Pir-tin Kehräämössä Mikkelissä.

Tavoitteena on, että kehräämö valmistaisi näitä lankoja myös jat-kossa, jolloin niitä voitaisiin hyö-dyntää myös muissa muinaispu-vuissa.

◀ Sue Salmisen valmis-tamia Ravattulan puvun viitan spiraalikoristeita.

Vaikka haudassa 41 ei hiuksia ollut, niiden avulla voidaan joskus saada tie-toa siitä, mistä Ristimäen vainajat oli-vat kotoisin. Oliko muodin edelläkävijä kenties saapunut jostakin muualta vai aivan syntyperäinen ravattulalainen? □

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.